

ΑΙ ΥΠΑΚΟΑΙ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΕΟΡΤΩΝ

τονισθεῖσαι

ὑπὸ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1980

(ΑΜΒΟΥΡΓΟ 1995)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ὑπακοὴ καλεῖται τροπάριον τοῦ Ὁρθροῦ τῶν Κυριακῶν καὶ τινων ἑορτῶν. Ἀναλυτικώτερον ὑπάρχουν ὀκτὼ ἀναστάσιμοι ὑπακοαὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ ἡχῶν· ὑπάρχουν ἐπίσης ὑπακοαὶ διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου), τῆς Κυριακῆς τῶν Προπατόρων, τῆς Κυριακῆς πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου), τῶν Θεοφανείων (6 Ἰανουαρίου), τῶν Βαίων, τοῦ Πάσχα, τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (29 Ἰουνίου) καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου). Ἐν χειρογράφοις ὅμως ὑπάρχουν ὑπακοαὶ καὶ διὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἄλλας¹.

Ἡ ὑπακοὴ εἰς μὲν τοὺς Ὁρθροὺς τῶν Κυριακῶν κεῖται ἀντὶ καθίσματος μετὰ τὸν ἄμιμον καὶ τὰ εὐλογητάρια καὶ πρὸ τῶν ἀναβαθμῶν, εἰς δὲ τοὺς Ὁρθροὺς τῶν ἑορτῶν εὐρίσκεται πάλιν ἀντὶ καθίσματος μετὰ τὴν γ' ψῆδὴν τῶν κανόνων. Ὅτι ἡ ὑπακοὴ ἐπέχει θέσιν καθίσματος, δεικνύουν καὶ αἱ ἐν τοῖς Μηναίοις ὑπάρχουσαι τυπικαὶ διατάξεις, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς ψαλμωδίας ὑπακοῆς καὶ καθίσματος ὁμοῦ. Οὕτως εἰς τὴν 8ην Σεπτεμβρίου μετὰ τὴν ὑπακοὴν σημειοῦται: «Ἰστέον, ὅτι, ὅτε λέγομεν ὑπακοὴν, κάθισμα οὐ λέγομεν, ὥς ἔν τισι τυπικοῖς εὔρομεν». Γενικῶς δέ, ὅταν ὑπάρχει ὑπακοὴ μετὰ τὴν γ' ψῆδὴν, δὲν ὑπάρχει καὶ κάθισμα.

Αἱ ὑπακοαὶ σήμερον ἀναγινώσκονται χῦμα. Μόνον ἡ ὑπακοὴ τοῦ Πάσχα φάλλεται εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν καθ' ὅλην τὴν Διακαινήσιμον Ἑβδομάδα. Ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἐπίσης φάλλεται καθ' ἑκάστην Κυριακὴν εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν ἡ ὑπακοὴ τοῦ τυχόντος ἡχοῦ. Τοῦτο ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ κατάλοιπον τῆς ἀρχικῆς συνηθείας, καθ' ἣν ὅλαι αἱ ὑπακοαὶ ἐψάλλοντο. Προσεπιμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἀναγραφὴ τῶν ἡχῶν πρὸ τῶν ὑπακοῶν, καίτοι αὗται δὲν ψάλλονται πλέον. Ἀλλὰ καὶ αἱ μαρτυρίαι τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος (ια' αἱ.) τὸ αὐτὸ βεβαιώνουν. Οὕτως εἰς τὴν διάταξιν τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἀναγινώσκομεν: «Καὶ εὐθὺς ἡ ὑπακοὴ τῆς ἑορτῆς ἡχος πλ. δ' Τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἐθνῶν, ὁ ψάλτης καὶ ὁ λαὸς μετὰ χειρονομίας². Τὴν αὐτὴν διάταξιν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων³. Ἀναλυτικώτερον δὲ εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Προπατόρων περιγράφεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐψάλλετο ἡ ὑπακοή: «Ψάλλεται δὲ οὕτως· πρῶτον ὁ ψάλτης, ἔπειτα ὁ λαὸς μετὰ χειρονομίας, εἶτα ὁ ψάλτης τὸν στίχον, ἢ τό· Ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ, ἢ

1. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐκλογὴ ἐλληνικῆς ὁρθοδόξου ὑμνογραφίας, Ἀθῆναι 1949, σ. 142.

2. Aleksei Dmitrievskij, Oplisanie Liturgitseskich Rucopiseij, τ. 1ος Κίεβον 1895, σ. 356.

3. Αὐτόθι σ. 382.

τό· Ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ὡσὶν ἡμῶν... Μετὰ δὲ τὸν στίχον ψάλλει ὁ λαὸς πάλιν τὸ τέλος τῆς ὑπακοῆς, οἶον· Ὑπάρχει γὰρ ζωή, ἢ· Ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν»⁴. Ὡστε ἡ ὑπακοὴ ἐψάλλετο πρῶτον ὑπὸ τοῦ ψάλτου, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ διευθύνοντος τοῦ ψάλτου «μετὰ χειρονομίας»· ἀκολουθῶς ὁ ψάλτης ἀπήγγελλε ψαλμικόν τινα στίχον, μεθ' ὃν ὁ λαὸς ἐψάλλεν ἐκ νέου, δίκην ἐφύμνιου, τὸ τέλος τῆς ὑπακοῆς. Παλαιότερον ἀσφαλῶς ἐλέγοντο περισσότεροι στίχοι, οἱ στίχοι ψαλμοῦ ὀλοκλήρου, μεθ' ἑκάστον δὲ αὐτῶν ἐπανελαμβάνετο τὸ ἐφύμνιον. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς κώδιξιν ἡ ψαλμωδία τῆς ὑπακοῆς ὀνομάζεται «στιχολογία τῆς ὑπακοῆς»⁵. Τοιαύτη πρᾶξις διεσώθη μέχρι σήμερον εἰς τὰ τροπάρια τῶν προφητειῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων (Λαθὼν ἐτέχθη ὑπὸ τὸ σπήλαιον κ.λ.π.), τὰ ὅποια πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ὑπακοαὶ περισωθεῖσαι ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῆς ψαλμωδίας των.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ἡ ὑπακοὴ ἦτο ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν καὶ γνωστῶν εἰς τὸν λαὸν ὕμνων ἐκάστης ἑορτῆς, ὡς εἶναι μέχρι σήμερον τὸ ἀπολυτικίον καὶ τὸ κοντάκιον.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω εὐρίσκεται παθανώτατα καὶ ἡ λύσις τῆς ἀπορίας, τὴν ὁποίαν γεννᾷ τὸ ὄνομα ὑπακοή. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ λαὸς ἐψάλλε τὸ τροπάριον ὑπακούων, δηλαδή πειθαρχῶν, εἰς τὴν χειρονομίαν τοῦ ψάλτου, ὠνομάσθη τοῦτο ὑπακοή. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις καὶ ἄλλαι ἐκδοχαὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅρου οὐχὶ τόσον ἐπιτυχεῖς⁶.

Σήμερον, ὡς εἵπομεν, αἱ ὑπακοαὶ ἀναγινώσκονται χῦμα· διὰ τοῦτο εἰς οὐδὲν τῶν ἐν χρήσει μουσικῶν βιβλίων ὑπάρχει τὸ μέλος αὐτῶν⁷. Ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου τρόπου ψαλμωδίας τῆς ὑπακοῆς ἐμελοποιήσαμεν ὅλας τὰς ἐν χρήσει ὑπακοὰς εἰς σύντομον εἰρμολογικὸν μέλος κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀπολυτικίων καὶ καθισμάτων ἐκάστου ἤχου. Ἡ ὑπακοὴ δυνατόν νὰ ψάλληται ἅπαξ χάριν συντομίας. Ἐὰν ὅμως θελήσωμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν πλήρως τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα ἀρχαῖον τρόπον ψαλμωδίας τῆς, δυνάμεθα νὰ παρεμβάλλωμεν τοὺς συνήθεις στίχους ἐκάστης ἑορτῆς. Τὸ τέλος ἐκάστης ὑπακοῆς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δέον νὰ ἀρχίζῃ ἡ ἐπανάληψις, ἐσημειώθη δι' ἀστερίσκου.

4. Αὐτόθι σ. 339-340.

5. Τρεμπέλα, μν. ἔργ. σ. 142 καὶ Προλεγόμενα σ. ιδ'.

6. Αὐτόθι σ. 142.

7. Τῶν ἀναστασίμων ὑπακοῶν τῶν ὀκτὼ ἡχῶν τὸ μέλος ὑπάρχει εἰς Ἀναστασιματάριον, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 1869 ὡς Β' τόμος σειρᾶς ὑπὸ τὸν τίτλον Μουσικὴ Βιβλιοθήκη. Τὸ ὅτι δὲ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ αἱ ὑπακοαὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐν τῷ Ὅρθρῳ θέσιν αὐτῶν, ἦτοι πρὸ τῶν ἀναβαθμῶν ἐκάστου ἤχου, ἴσως ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἱ ὑπακοαὶ ἐψάλλοντο ἐν τῷ Ὅρθρῳ.

ΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΙ ΥΠΑΚΟΑΙ
ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΗΧΩΝ

~~~~~

Ἦχος ᾠ Πα ᾠ

του λη στου με τα νοι α τον Πα ρα δει σου ε συ λη σεν

ο δε θρη η νος των μυ ρο φο ρων την χα ραν ε μη νυ σεν

ο τι α νε ε στης Χρι στε ε ο Θε ος πα ρε χων τω

κο σμω το με γα ε ε λε ε ος

Ἦχος ᾠ Δι ᾠ

ε τα το πα α θος πο ρευ θεισαι εν τω μνη μα τι

προς το μυ ρισαι το σω μα σου αι γυ ναι κες Χρι στε ο

Θε ος ει δον αγ γε λους εν τω τα φω και εξ ε ε στη σαν

φω νης γαρ η κου ον εξ αυ των ο τι α νε στη ο Κυ

ρι ος δω ρου με νος τω κο σμω το με γα ε ε ε λε

ος

Ἦχος ἦ Γα γ

Ε κ πλητ των τη ο ρα σει δρο σι ζων τοις ρη μα σιν ο α

στρα πτων αγ γε λος ταις μυ ρο φο ροις ε λε γε τον ζων τα τι ζη

τει τε ε εν μνη μα τι η γε ερ θη κε νω ω σας τα α

μνη μα α τα της φθο ρας αλ λοι ω την γνω τε τον αν α αλ λοι

ω ω τον ει ει πα τε τω θε ω ως φο βε ρα τα ερ

γα σου ο τι το γε νος ε σω σας των αν θρω πων

Ἦχος Δι γ

Τ α της σης πα ρα δο ξου ε γερ σε ως προ δρα μου σαι

αι μυ ρο φο ροι τοις Α πο στο λοις ε κη ρυτ τον Χρι στε

* ο τι α νε στης ως θε ος πα ρε χων τω κο σμω το

με γε λε ος

Ἦχος λ π κ γ

Α γ γε λι κη ο ρα σει τον νου ουν εκ θαμ βου με ναι και

$\overset{K}{\text{---}}$ θε ι κη ε γερ σει την ψυ χήν φω τι ζο με ναι αι μυ ρο
 $|^3 \text{---}$ φο ροι τοις Α πο στο λοις ευ ηγ γε λι ζον το α ναγ
 γει λα τε εν τοις ε θνε σι την α να α στα σιν του Κυ
 ρι ι ου συν ερ γουν τος τοις θαυ μα σι και πα ρε χον τος η
 μιν το με γα ε ε λε ε ος

Ἦχος λ̣ π̣ Βου̣ χ̣

Τ ω ε κου σι ι ω και ζω ο ποι ω σου θα να τω Χρι στε
 πυ λας του Α δου συν τρι ψας ως Θε ος η νοι ξας η μιν
 τον πα α α λαι Πα ρα δει σον και α να στας εκ νε κρων
 ερ ρυ σω εκ φθο ρα ας την ζω ήν η η μω ών

Ἦχος Γα̣ χ̣

Ο η με τε ε ραν μορ φην α να λα βων και υ πο μει
 νας σταυ ρον σω μα τι κως σω σον με τη α να στα σει ει σου
 Χρι στε ο Θε ο ος ως φι λα αν θρω ω πος

Ἦχος λ̣ δ̣ Γα̣ ρ̣

Α ι μ ν ρ ο φ ο ρ ο ι του Ζω ο δο του ε πι σ τ α σ αι τ ω μ ν η

 μα τι τον Δε σ πο την ε ζ η του ν εν νε κ ρ ο ις τον α α θα

 να τον και χα ρ α σ ε υ α γ γε λι α εκ του α γ γε λ ου δε

 ξ α με ν αι τοις Α πο στο λ ο ις ε ε μ η ν υ ο ν ο

 τι α νε σ της Χ ρ ι σ τε ε ο Θε ος πα ρ ε χ ω ν τ ω κο σ μ ω

 το με γ α α ε λε ος

ΑΙ ΥΠΑΚΟΑΙ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

Τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου

Ἦχος Δι̣ ρ̣

Π υ λ η ν α δι ο ο ο δευ τον ο προ φ η η της μο ν ω

 τ ω Θε ω η μ ω ν τη ρ ου με ν η ν την α γ ι αν Πα ρ θε ν ο ν

 ε κα α λε σε δι αυ της δι η λ θ εν ο Κυ υ ρ ι

 ος εξ αυ της προ η λ θ εν ο Υ υ ψ ι σ τος και πα

 λιν ε σ φ α γι σ με ν η ν κα τε λι π εν εις σω τη ρ ι αν

των ψυχων ημων

Τῆς Κυριακῆς τῶν Προπατόρων

Ἦχος Δι γ

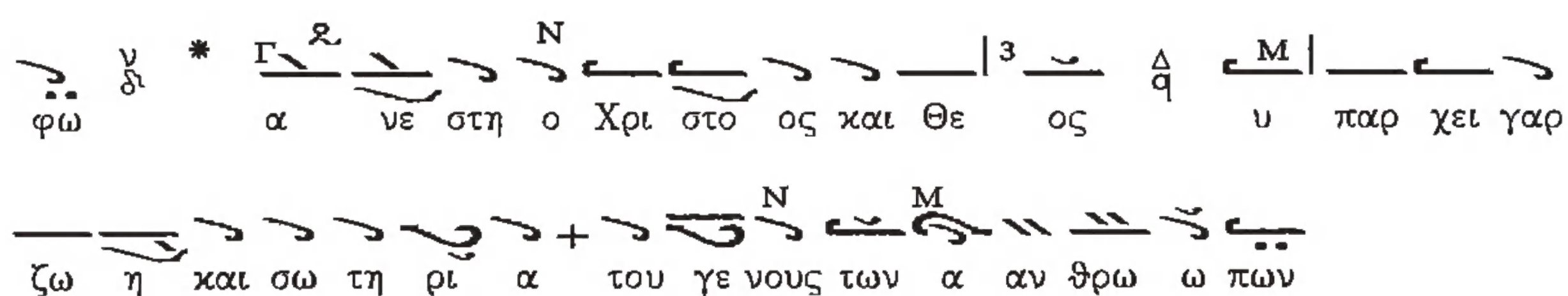
Εἰς δρο ο σον τοις Παισι το πυρ με τε βα αλ λε το
ο θρη νος εις χα ραν ταις γυ ναι ξιν εν ηλ λα ατ τε το
Αγ γε λος γαρ εν αμ φο τε ροις δι η κο νει τοις θα αυ μα σι
τοις μεν εις α να παυ σιν με τα ποι η σας την κα α μι
νον ταις δε την Α να στα σιν κα τα μη νυ σας τρι η με ρον
* ο αρ χη γος της ζω ης η μων Κυ ρι ε δο ο ο
ξα σοι

Τῆς Κυριακῆς πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως

Ἦχος λ π δ Γα γ

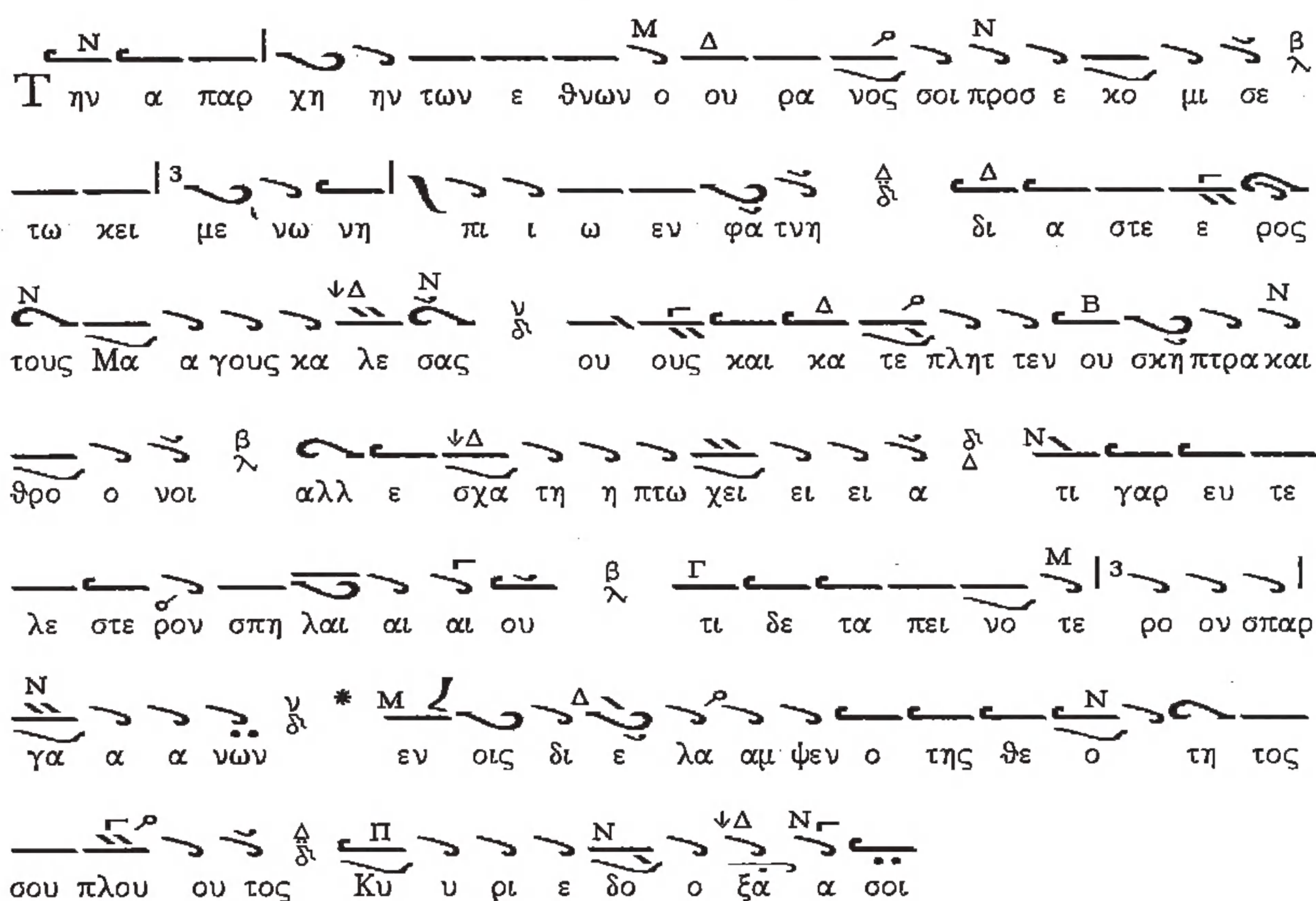
Α γ γε λος Παι δων ε δρο σι σε κα μι νον νυν δε
γυ ναι κων κλαυ θμον δι ε κω λυ ε ε λε ε γων τι ε
πι φε ρε σθε μυ ρα τι να ζη τει τε ε εν τα α α

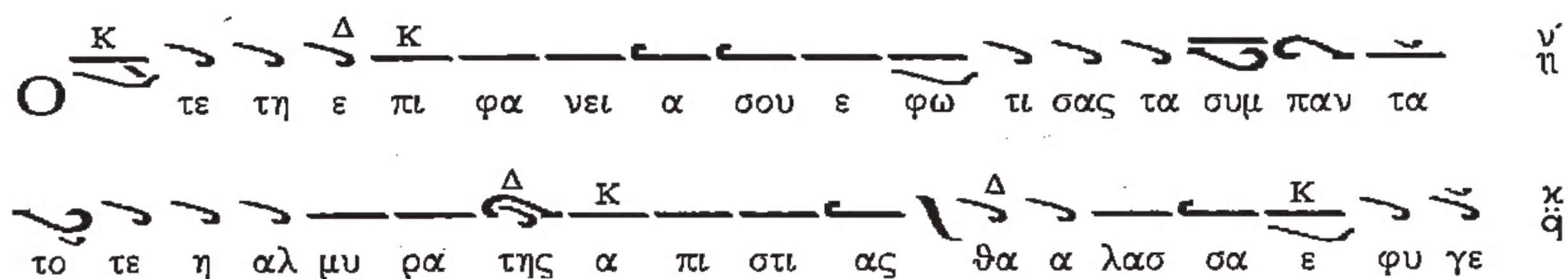
Τῶν Χριστουγέννων

Ἦχος λ̣ δ̣ Νη γ̣

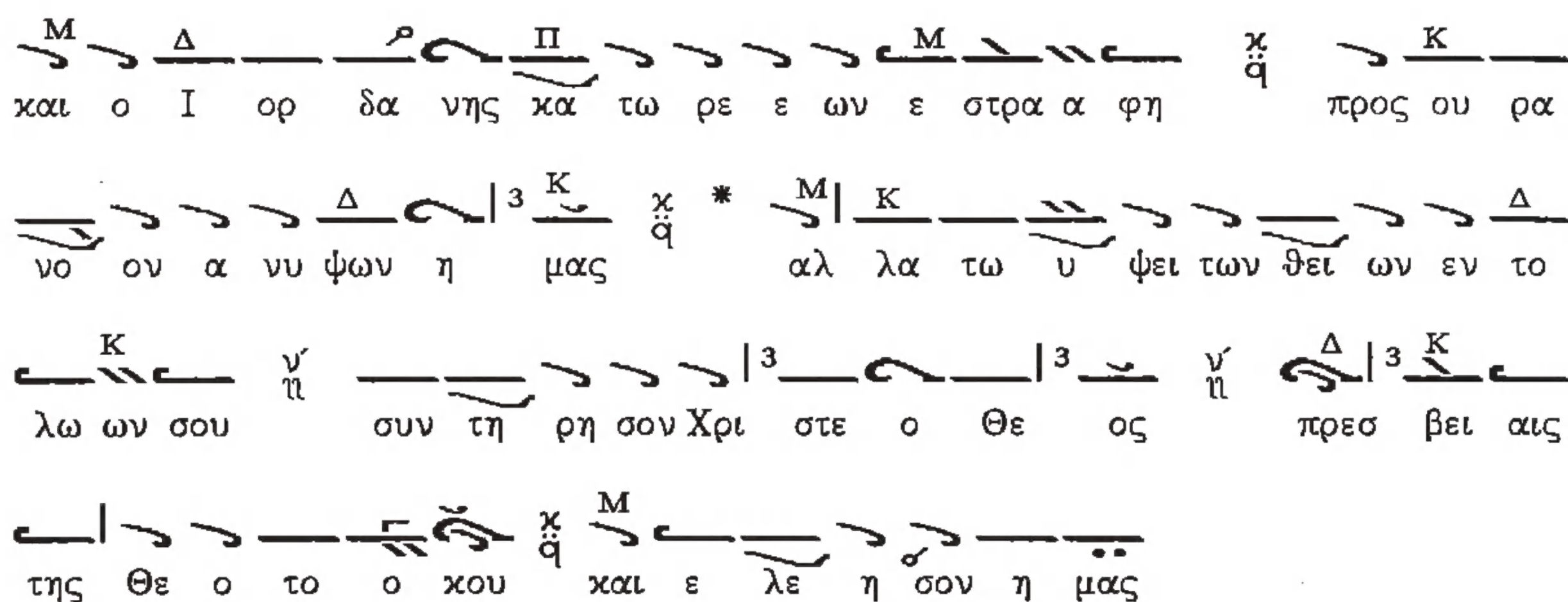

Τῶν Θεοφανείων

Ἦχος λ̣ ς̣ Κε γ̣

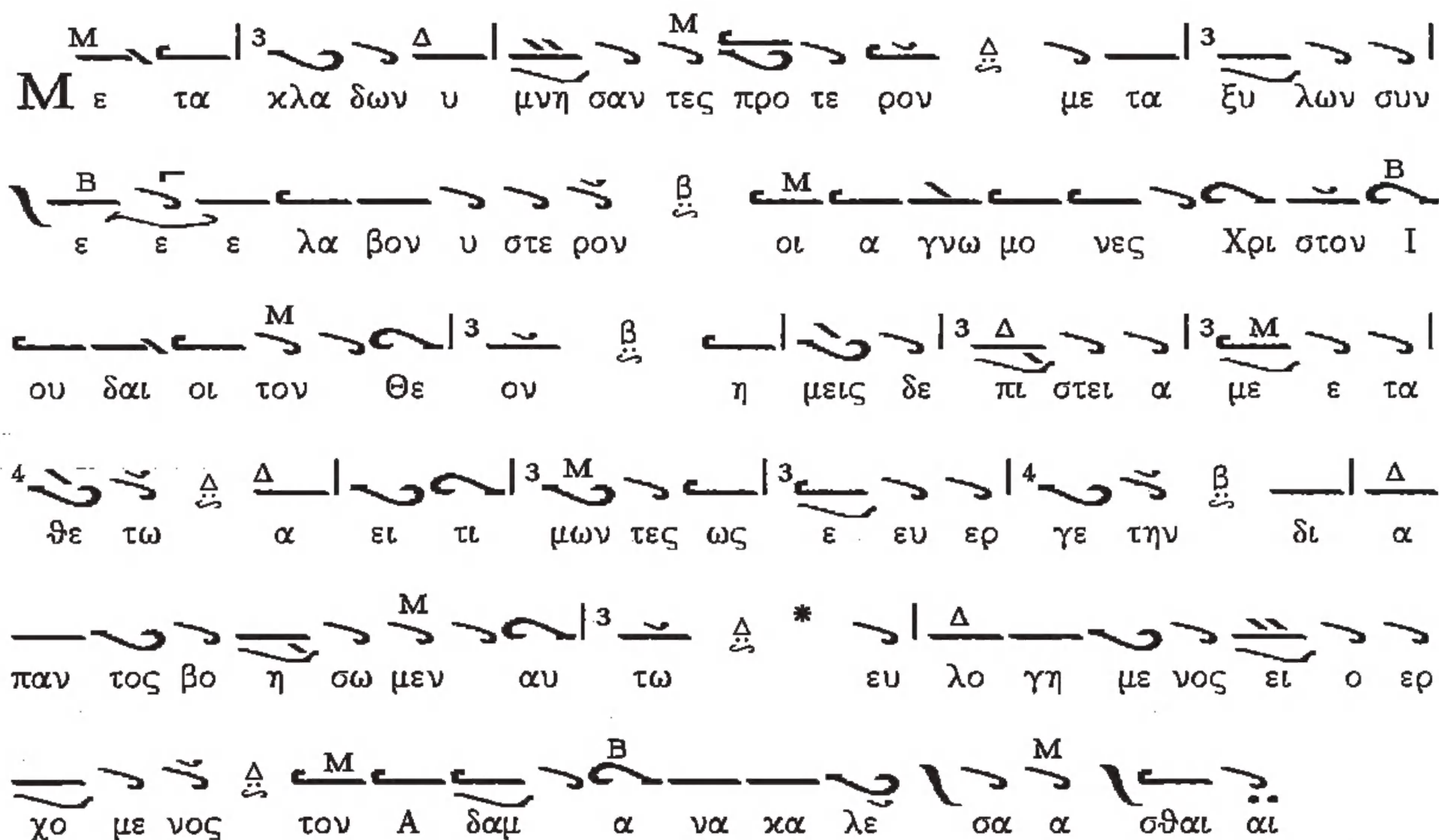

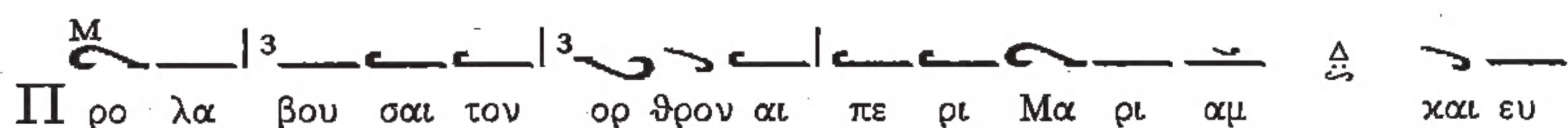
Τῶν Βαΐων

Ἦχος λ̣ π̣ Βοῦ γ̣

Τοῦ Πάσχα

Ἦχος δ̣ Δι̣ γ̣

ρου σαι τον λι θον α πο κυ λι σθεν τα του μνη μα τος η κου
 ον εκ του αγ γε ε λου τον εν φω τι α ι δι ω υ
 παρ χον τα με τα νε κρων τι ζη τει τε ως αν θρω πον
 βλε πε τε τα εν τα φι α σπα αρ γα να δρα με τε
 και τω κο σμω κη ρυ ξα τε ως η γερ θη ο Κυ ρι ος
 θα να τω σας τον θα να τον ο τι υ παρ χει Θε ου
 υι ος του σω ζον τος το γε νος των ανθρω ω πων

Τοῦ Θωμᾶ
 Ἦχος λ π Βου γ

Ως εν με ε ε σω των μα θη των σου πα ρε γε νου Σω τηρ την
 ει ρη νην δι δους αυ τοις ελ θε και μεθ η μων και σω σον η
 μα ας

Τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου
 Ἦχος λ δ Νη γ

Π οι α φυ λα κη ουκ ε σχε σε δε σμι ον ποι α δε Εκ κλη

σοι α ουκ ε χει ει σε ρη το ρα Δα μα σκος με γα φρο νει ε πι
 σοι Πα αυ λε ει δε γαρ σε σκε λι σθεν τα φω τι Ρω μη σου το
 αι μα δε ξα με ε νη και αυ τη η κομ πα α α ζει αλλ
 η Ταρ σο ος πλε ον χαι ρει και τι μα α α σου ου τα λει ψα
 να αλλ ω ω Πα αυ λε α πο στο λε το καυ χη μα της
 οι κου με ε ε νης προ φθα σας η μα ας στη η ρι ι ξον

Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου

Ἦχος λ̣ π̣ ρ̣ κε ρ̣

Μ α κα ρι ζο μεν σε πασαι αι γε νε αι Θε ο το
 ο κε Παρ θε νε εν σοι γαρ ο α χω ρη τος Χρι στο ος ο Θε
 ος η μων χω ρη θη ναι ευ δο κη σε μα κα ρι οι ε
 ομεν και η μεις προ στα σι αν σε ε χον τες η με
 ρας γαρ και νυ κτος πρεσβευ εις υ περ η μων και τα σκηπτρα της βα
 σι λει ας ταις σαις ι κε σι ι ι αις κρα τυ νον ται δι

ο α νυ μνουν τες βο ω μεν σοι

χ
q

χαι ρε κε χα ρι τω με ε

νη ο Κυ υ ρι ος με τα σου